

Szél Zsuzsanna

Testiesülés (*embodiment*) a gender tanulmányokban

Hogyan jelenik meg az *embodiment*-paradigma a genderrel kapcsolatosan a nemi szerepek megélésével összefüggésben?

Absztrakt: A test (*body*) és a testben létezés (*embodiment*) kérdése évtizedek óta jelen van a feminista elméletek és filozófia, a női és férfikutatások tárgykörében, valamint a genderrel kapcsolatos irodalomban is mélyen gyökeret vert. A patriarchális hatalmi struktúra és a hegemon (heteroszexuális) férfisság nemi szerepekre, szexualitásra, továbbá a nők és kisebbségek társadalmi helyzetére gyakorolt hatása számos tanulmány szerint nem függetleníthető a test észlelésétől és a megtestesülés jelenségétől. A nemi szerep(ek) kialakítása és megélése, a „nem” (szexus) – mint pusztán biológiai testi jelenség – tapasztalata is egészen fiatal kortól kezdve a szülők, hozzátartozók, intézményrendszerek norma- és értékrendszerében, így a társas, társadalmi, kulturális környezet hatásainak kitéve jön létre. A férfisság (maszkulinitás) asszociációja a megtestesült alanyisággal, a cselekvéssel, a férfitest aktív, cselekvő, kontrollált megélése, a férfias attribútumok – mint például a fájdalomtűrés, az agresszió, a vágyak kielégítésére törekvés – szembeállítás a nőiességgel, a nőiség, valamint a női test eltárgyasíthatóságával, passzivitásával – egészen a biológiai, anatómiai szinten törekenynek, betegesnek, kényesnek, esendőnek ábrázolt női testig –, fontos eszköz a nemek közötti dichotómia és hatalmi különbségek létrehozásában, igazolásában és fenntartásában. A testtel és megtestesüléssel foglalkozó tanulmányok egy része szerint a queer kultúra, a transzszexualitás és egyéb marginális csoportok (etnikai kisebbségek, fogyatékkal élők) testi tapasztalatai által megkérdőjelezhetővé válik ez a fajta nemi binaritás (férfisság és nőiesség). Jelen tanulmány az *embodiment*-elmélet jelenlétét vizsgálja a genderrel összefüggő szakirodalmi szövegekben.

Kulcsszavak: férfisság, nőiség, *embodiment*, transz, gender

Embodiment a szociológiában

Az *embodiment*,¹ testiesülés vagy korporealitás és gender összefüggésével foglalkozó szakirodalom egyik alapfeltevése, hogy a különböző (társadalmilag és kulturálisan előírt) nemi szerepeket betölteni hivatott személyek (a bináris nemi rendszerben tehát a nők és a férfiak) eltérő lehetőségeik miatt igen különbözően tanulják meg észlelni és használni a testüket (Graham és Mphaphuli 2015; Chrisler és Johnston-Robledo 2018).

A mindennapi életünk során a testek elsősorban mint anyagi dolgok (*Körper*, a test, ami vagyunk), mint tárgyak jelennek meg számunkra, határoltak és végesek (Witz és Marshall 2003; Heinämaa 2012; Jansen és Wehrle 2018). Ugyanakkor a testünk mint eszköz (mint *Lieb* a megélt test, a cselekvő test), amellyel végrehajtunk folyamatokat, amellyel észlelünk és a világhoz kapcsolódunk, ugyanúgy folyamatosan jelen van, határtalanul, nyitottan a külvilágra (Heinämaa 2012; Jansen és Wehrle 2018; Witz és Marshall 2003; Graham és Mphaphuli 2015). A test mint tárgy, amely módosítható (műtétekkel, edzéssel), feldíszítható (sminkkel, tetoválással, ruhákkal, testékszerekkel), fontos kifejezőeszköze számos identitásunknak, így a nemünknek (gender) is (Budgeon 2015; Jackson 2015; Sweetman 2012). Testünknek ezen állapota az, amely mások számára is hozzáférhető, és amelyhez másoknál mi is hozzáférünk, ezt használva informálódunk és kapcsolódunk (Budgeon 2015; Fausto-Sterling 2019). Az *embodiment* a társadalomtudományi és filozófiai értelmezésekben sokszor a test egy másik állapotára, a *Liebre* – a megélt testre – vonatkozik, amelyben észlelünk, amelyet megéltünk, és amely kitett a hatalmi diskurzusok és a normalizáció hatásának (Budgeon 2015; Jansen és Wehrle 2018; Cahill 2015). Jóllehetünk szabadsága – és megkötöttsége – hatással van a testben létezésünkre, a testképünkre, így közvetett és közvetlen módon a világban elfoglalt pozícióinkra, hiszen a pozitív *embodiment* erősíti, míg a negatív megtestesült tapasztalatok gyengítik az egyes csoportok társadalmi felhatalmazottságát (Chrisler és Johnston-Robledo 2018).

A társadalmi nemek tudománya számára az *embodiment* egy olyan értelmezési keretet is jelent, amely túlmutat a strukturalista, karteziánus, esszencialista „nem”-értelmezéseken, és megkérdőjelezi a dualista világnézet szerinti hasítást és szembeállítást – test–lélek, férfi–nő, jó–rossz, mi–ők (Witz és Marshall 2003; Jansen és Wehrle 2018; Heinämaa 2012).

A test–elme közötti megosztottság és a nemek közötti hierarchia egymással kapcsolatban áll: az intellektus, a szellemiség, a társadalmi életben való részvétel képessége (és joga) a férfikészségekhez, a férfiléhez és a férfiasághoz, míg a romanticizált természetesség, a test, a testiség, az esendőség – elsősorban a reprodukcióhoz és szexualitáshoz kapcsoltnak – a női léthez és a nőiességhez kötődik (Robinson és Hockey 2011a; Chrisler és Johnston-Robledo 2018; Witz és Marshall 2003; Ussher, Hawkey és Perz 2018; Hearn 2012; Woodward 2020). A test észlelése és megélése a nyugati világban nem választható el a férfiközpontú társadalmak patriarchális hatalmi struktúrájától, azok testképre, nemi szerepekre, szexualitásra gyakorolt hatásától, továbbá a nők és kisebbségek

¹ Az *embodiment* kifejezésnek – ahogyan arra a lektorálás során is felhívták a figyelmem – a magyar nyelvben számos megfelelőjét alkalmazzák: „megtestesülés”, „testesültség”, „testben létezés”, esetleg „testiesülés”. Ezt azért is fontos megjegyezni, mert a „megtestesülés” a keresztény vallásban mint az Ige testté levése, az inkarnáció (lat. *incarnatio*) jelenik meg. A tanulmányban néhol megtartom az angol kifejezést, máshol a „megtestesülés”, „testiesülés” és „testben létezés” kifejezéseket használom az *embodiment* szinonimájaként.

társadalmi megítélésétől és pozicionálásától (Graham és Mphaphuli 2015; Kehily 2015; Hearn 2012; Woodward 2020). Ahogy Woodward (2020) is kiemeli, bár a testek önmagukban, valamint társas-társadalmi megítélésük és értékük (nemtől, életkortól, rassztól, súlytól és egyéb tényezőktől függően) szempontjából is igen különbözők, „testnormául” mégis az egészséges, fehér, nyugati, férfi képe szolgál (Chrisler és Johnston-Robledo 2018; Hearn 2012).

Embodiment és nemi szerepek

A *gendered embodiment* (nemi megtestesülés) a szociológiai és pszichológiai szakirodalomban annak vizsgálata, hogyan tapasztalhatják meg, milyen módon és hatásokra tanulják meg nők és férfiak használni és megélni saját testüket, illetve hogyan internalizálják a testükkel kapcsolatos társas, társadalmi, kulturális elvárásokat a bináris nemi struktúrákban (García Selgas 2014; Chrisler és Johnston-Robledo 2018; Witz és Marshall 2003).

A nem (*gender*) az *embodiment* keretében nem valami, amivel rendelkezünk – bár a gyerekeknek a legtöbb esetben már születésükkor kijelölnek egy nemet (*sex*), jellemzően azt, amelybe a külső nemi jegyeik alapján leginkább besorolhatók –, hanem valami, amivé válunk, aminek kialakításában és észlelésében meghatározók a számunkra kijelölt nemhez kötődő társas, társadalmi, kulturális elvárások (Fausto-Sterling 2019; Hearn 2012). A világ számos területén ismertek a bináris nemi struktúrától eltérő (pl. nemi fluiditást, harmadik nemet stb. tekintetbe vevő, elismerő), társadalmi nemekre utaló kategorizációs rendszerek, ám ezek nem tartoznak jelen tanulmány tárgykörébe. A besorolás a bináris nemi struktúra nyújtotta nemek valamelyikébe sok esetben nem egyszerű és magától értetődő (Drago 2014).

A „nem” (szexus) – mint pusztán biológiai testi jelenség – tapasztalata, a nemi szerepek kialakítása és megélése egészen fiatal kortól kezdve a szülők, hozzátartozók, intézményrendszerek norma- és értékrendszerében, így társas, társadalmi, kulturális hatásoknak kitéve jön létre (Coffey és Watson 2015; Kehily 2015).

Az *embodiment* a gender tanulmányokban García Selgas (2014) szerint megjelenik a klasszikus 1. biomedikális szemléletbe ágyazva, amely szerint a nemi (*sex*) különbségek pusztán a biológiai nemi különbségek kifejeződését jelentik, tehát a reprodukcióhoz szükséges szexuális apparátusok (hormonok, idegrendszer, nemi szervek) nemi viselkedésünk meghatározója; 2. fenomenológiai értelmezésben, amely szerint a nemi különbségek / nemek közötti különbségek az átélt testiesülés és testi tapasztalatok során épülnek be testünkbe, pozícionkat a világban a cselekvések és kommunikáció által meghatározva; 3. valamint a Butler által is használt szociokulturális keretben értelmezve, miszerint a nők és férfiak a hasonlóságok és a különbségek hierarchikusan meghatározott rendszere elsajátításának és reprodukálásának eredményeként tanulják meg a megadott sémákhoz hangolni saját testüket (García Selgas 2014; Nayak és Kehily 2006). Butler az 1990-ben publikált, *Gender Trouble* című művében a nemi kategóriák dekonstrukcióján túl úgy érvel, hogy a nemiség (férfiasság-nőiesség), a nemi szerepek diszkurzív módon, a performativitás és a performatív aktusok ismétlése által alakulnak. Tehát nem a cselekvő hozza létre a cselekvést, hanem a cselekvés határozza meg a cselekvőt, ekképpen a nemiidentitás-kategóriák

nem értelmezhető – hiszen nem léteznek – a cselekvésen kívül (Nayak és Kehily 2006; Butler 2002 [1999]). A nem (*gender*) tehát nem önmagában a szexus (*sex*) biológiai „természetéből” adódik, a nemi identitás maga a megtestesült cselekvés, egy történetileg és kulturálisan meghatározott, normatív cselekvésrendszerben elsajátított és megtestesített/megvalósított/megjelenített mozdulatok, gesztusok, külső megjelenés (*appearance*) eredménye (Nayak és Kehily 2006; Fausto-Sterling 2019). Mindezek illusztrálására példaként Fausto-Sterling (2019) a következőt hozza *Gender/Sex, Sexual Orientation, and Identity Are in the Body: How Did They Get There?* című tanulmányában:

Ha egy fiatal lány, aki általában ruhát (szoknyát) visel, amikor a szabadban játszik, általában úgy dönt, hogy nem mászik fára (mivel ruhában nehézkes dolog fára mászni, és egyébként sem szabad összekennie a ruháit), akkor kevésbé valószínű, hogy nagyon ügyes fáramászási készségei alakulnak ki (Fausto-Sterling 2019: 5).

A nemek kulturálisan és társadalmilag elfogadott vonásai, jellemző viselkedései és *embodiment* mintázatai tudatos választás nélkül is beépülnek testi létezésünkbe, amelyek alakítják és befolyásolják testünk észlelését és működését (Fausto-Sterling 2019). A szexuális/nemi különbségek testiesülését Heinämaa (2012) komplex, egymással összefüggő jelenségek és egymásra ható rétegek összjátékaként írja le, amelyben a szubjektív és objektív tényezők összessége és interakciója egyszerre vizsgálendő.

Embodiment: nőiség, nőiesség

A nők különböző médiumok (média, medicina, vallás, politika stb.) által közvetített normák, elvárások és tiltások szerint jelenítik, élik, tapasztalják meg testüket, amely normák térben és időben (kulturálisan és történetileg) változók (Jansen és Wehrle 2018; Mason 2018).

Joó (2010) *A feminista elmélet és a női test* című tanulmánya kiváló összefoglalást és alapozást nyújt a nőiesség, nőiség és női *embodiment* tárgykörében, kezdve a feminizmus megszületésének filozófiai és társadalmi alapjaitól, tárgyalva a társadalmi és a biológiai nem közötti distinkció kialakulását, majd dekonstrukcionista kritikáját, áttekintve a *gendered embodiment* megjelenését Iris Marion Young és Susan Bordo munkásságán keresztül, egészen Butler performativitáselméletéig. Tanulmányom ezen részében tehát én inkább csak példák szintjén jelenítek meg egy-egy fontosabb munkát vagy gondolatot a női testiesüléssel és a megtestesült nőiséggel kapcsolatosan.

Elsőként visszatérve Young (1980) *Throwing like a girl* című tanulmányához, amelyben a nők „szokott” testhelyzeteit és pozícióit (a kicsi terek elfoglalását, a befelé irányulónak, zártnak, zárkózzottnak imponáló mozgást) a szűkre szabott, vagy kialakításában eleve zártabb, korlátozottabb mozgást megengedő ruházat tudattalan módon testivé tett, neuromuscularis rendszer szintjén automatizmussá váló mozgáskészlet hatásaként értelmezte. Joó (2010) észrevételezi, hogy az elmúlt évtizedekben az öltözködésre vonatkozó nemi szerepelőírások jelentősen fellazultak, és a mozgási modalitások valamelyest közeledtek egymáshoz, ugyanakkor a társadalmi normák által előírt ruházatkodási és megjelenési szokásokban – főként a divat és a szépségipar hatására – továbbra is erős különbségek

észlelhetők a férfias és nőies normák között, továbbá amennyiben bármelyik nem képviselője ezeket a határokat megkérdőjelezi vagy átlépi, várhatóan valamilyen retorzió éri (gúnyolódás, bullying, bántalmazás) (Joó 2010; Mason 2018; Paechter 2012). A női ruhák és ruházatkodási szabályok napjainkban is korlátozók, és üzeneteikkel, szabásukkal hozzájárulnak a női test eltárgyasításához (Mason 2018). A patriarchális társadalmakban a női test performativitása és *embodimentje* jellemzően korlátozásokkal és gátlásokkal alakul (ki), a női test eltárgyasítása, női(es)ség szabályozása intézményi szinten (oktatás) és a sport területén is tetten érhető (Young 1980; Mason 2018). Ezen nemre vonatkozó normalizációs üzenetek inkább érintik a nőket/lányokat: a sportban gyakran hangsúlyozzák a női test esztétikumát, az iskolák inkább alkalmaznak a lányok öltözködésére vonatkozó szabályokat, és gyakrabban korlátozzák vagy regulázzák a lányok viselkedését (Young 1980; Mason 2018). Bár a nők – csakúgy, mint a férfiak – képesek túllépni a biológiai „adottságaik” által támasztott korlátokon, női testtel rendelkező személyek is egyértelműen képesek férfiasnak címkézett tevékenységekben férfiasnak minősített teljesítményt nyújtani, ami már a 2000-es években megjelenik a tudományos diskurzusban – legfőképp sporttal és rendvédelmi szervekkel kapcsolatos tanulmányokban (Woodward 2020; Paechter 2012; Mason 2018; Fausto-Sterling 2019). A testi megjelenés a tapasztalatok, a sérülékenység és a szakmai megítélés szempontjából is jelentős: a túlsúlyos, férfiasabb testi megjelenésű női vezető, akit külseje alapján férfi kollégái gendersemlegesnek észlelnek, jobb szakmai megítélés alá esik, és kevesebb (szexuális) zaklatás éri (Thanem és Knights 2012).

A nemi különbségek tárgyalásakor és értelmezésekor fontos szempont – hívja fel a figyelmet Heinämaa (2012) –, hogy olyan testrészeket vagy szerveket próbálunk összehasonlítani, amelyek megtapasztalása mind objektív, mind szubjektív szempontból igen különböző. Az anatómiai szintű különbségek, a külső és belső nemi szervek testi észlelésének lehetőségéből és vizsgálhatóságából adódóan, a testben létezés eltérő módon nyilvánul meg: a hüvely zártabban, befelé irányulóan rejtőzik, ugyanakkor direkt módon vizsgálható, hozzáférhető és megérinthető, míg a herék a külvilág felé domborodó, a külvilágból teret foglaló módon, a scrotumban megbújva található, és nem hozzáférhető a test integritásának megbontása nélkül. Ezek a testi szintű tapasztalatok hatást gyakorolnak a külvilággal való kapcsolódásra és a sérülékenységre (Heinämaa 2012; Graham és Mphaphuli 2015). A női nemi szervek gyakran „láthatatlannak”, „megemlíthetetlennek” és „szégyenteljesnek” ábrázolódnak, megnevezésük nyilvános térben tiltott vagy illetlen; ennek eredményeként a társadalmi diskurzusban a női szexualitás megjelenése gátolt, míg a férfiasághoz és a férfiszexualitáshoz a teljesítmény és a készségek, képességek megélése és kiteljesedése társul (Graham és Mphaphuli 2015). A menstruációt övező stigmatizáció – a titkolózás, a szégyen, a tisztátalanság –, „Borsószem királykisasszony” érzékenysége, vagy a szexualitásukat aktívan, szabadon és élvezettel megélő nők megszégyenítése mind a külvilág felől érkező erős normatív, kontrolláló üzenetek, amelyek hatnak a nők szexuális testiesülésére (Ussher, Hawkey és Perz 2018; Mason 2018; Graham és Mphaphuli 2015; Jansen és Wehrle 2018). A menstruációhoz kötődő testben létezés fizikális, mentális és hatalmi szinteken korlátozza a nők lehetőségeit és tapasztalatait a világról és saját testükről: azok a fiatal nők, akik nagyobb tudással rendelkeznek a menstruációról, jellemzően pozitívabbnak élik meg a jelenséget, és jobb kapcsolatot alakítanak ki szexualitásukkal/szexuális életükkel és anyaságukkal a későbbiekben (Ussher, Hawkey és Perz 2018; Piran 2020).

Joó (2010) kiemeli, hogy a feminista elméletek szerint a nők tárgyiasításához és testké-
pének formálásához hozzájárul az a gyakorlat, hogy a nők maguk is sok esetben a tekintet
tárgyaként, a férfitekintet súlyával érzélik, vizsgálják önmagukat. A mindennapi gyakor-
latban a testápolásra, a nőiség és nőiesség kifejezésére és megélésére irányuló, alapvetően
teljesen ártatlan mozgássémák, szokások, rituálék mint ismétlődő performatív aktusok
létrehozzák a női nem megtestesülését, miközben a folyamatok a testi érzékelés szintjén
belsővé válva, a külső hatásoktól eltávolodva, magától értetődőnek, biológiai szinten „ter-
mészetesnek” hatnak (Joó, 2010; Jansen és Wehrle 2018).

Az *embodiment* feminista értelmezései szerint tehát a női lét, a női test eltárgyiasítása,
passzivitása, a „természetből adódóan”, a női test biológiai és anatómiai szinten törekeny-
nek, betegesnek, kényesnek ábrázolása fontos eszközei a nemek közötti dichotómia és
hatalmi különbségek létrehozásának, igazolásának és fenntartásának (Ussher, Hawkey és
Perz 2018; Witz és Marshall 2003; Budgeon 2015; Mason 2018).

Embodiment: férfiasság, férfi lét

A férfikutatások, a férfítést megjelen(it)ésének, a férfiasság megélésének, *embodiment-
jének* vizsgálata a feminizmustól nem elválaszthatóan került be a tudományos diskurzusba
(Hadas 2009a; Hearn 2012). Míg első hulláma a társadalmi nemi szerepeket előtérbe he-
lyező, strukturalista és funkcionalista szemlélettel jellemezhető, a második és harmadik
hullámában kifejezetten fontossá válik a performativitás (Hadas 2009a, 2009b).

Az orvosi és a tudományos világban sokáig élt a megközelítés, hogy a férfi nemi szer-
vek magasabb fejlettségi szintet képviselnek, mint a női nemi szervek, ugyanakkor az
ivari szervrendszer fejlődésének jelenlegi magyarázó modellje szerint a magzatok nemi
fejlődése in utero az XY kromoszómával rendelkező magzatoknál csak az SRY gén és a
tesztoszteronreceptor megfelelő működése esetén eredményezi a férfi ivari szervrendszer
kialakulását, egyéb esetben kis és nagy ajkak, hüvely és méh kifejlődését teszi lehetővé
(Ilyés 2002; Hearn 2012; Drago 2014).

A férfiasság (maszkulinitás) asszociációja a megtestesült alanyisággal, a cselekvéssel,
a férfítést aktív, cselekvő, kontrollált megélése, a férfiassághoz rendelt attribútumok, mint
például a fájdalomtűrés, az agresszió, a vágyak kielégítésére törekvés, hatással van a férfiak
testiesülésére (Hearn 2012; Robinson és Hockey 2011b). Mozgásuk, testiesülésük jellem-
zően szabadabb, nyitottabb, ugyanakkor ez a könnyedség nem egyformán érhető el a fér-
fiak összessége számára, társadalmi helyzettől, testi adottságoktól, rassztól, életkortól stb.
függően változhat (Mason 2018; Woodward 2020).

A nemüket, nemi szerepeiket a férfiak is igen különböző módon látják és élik meg
(Thanem és Knights 2012; Robinson és Hockey 2011b). Míg a heteroszexuális férfiak
kevésbé konkrétan, inkább a nőikkel összehasonlítva tudták meghatározni a férfiasság
mibenlétét (nem nőiesen viselkedni, nem nőies testalkattal rendelkezni), a meleg férfiak
sokkal folyékonyabban és reflektívabban tudták megfogalmazni, mit jelent számukra a
férfiasság (Drummond 2009).

Fodrász férfiak és hivatásos tűzoltók testi élményeit és *embodimentjét* vizsgáló tanulmány szerint a nem (*gender*) a megélt testi folyamatok, cselekedetek, teljesítmény, interakciók testiesülésének eredményeként jelenik meg, amely folyamatok egyaránt megerősíthetik és destabilizálhatják a férfiasság szubjektív élményét és a férfiak testi tapasztalatait (Robinson és Hockey 2011b). Különböző foglalkozást űző férfiak testi érzeteit és performativitását vizsgálva úgy találták, hogy a nőkhöz hasonlóan mind a magánéletben, mind társadalmi szerepeik betöltése során a férfiak is folyamatosan figyelik saját és környezetük testi jelenlétét, valamint ezek kölcsönhatásait (Robinson és Hockey 2011b). García Selgas (2014) olvasatában a férfitestben létezés – férfiak nyilvános WC-kben szerzett tapasztalataival összefüggésben – egyszerre hordozza a dominancia és a büszkeség, valamint a szégyen és a sérülékenység megtestesülését, amire a tér kialakítása és szokott használata is rájátszik: a vizezésre használt piszoárok nyilvános, más férfiakkal közösen használt tere a péniszt (a férfiasság, a féridominancia szimbólumát) láthatóvá teszi, míg a többnyire székelés során használt kabinok a zárt, privát terek, ahol az anus (a szexuális aktus során behatolásra alkalmas, ezáltal kiszolgáltatottságot, sérülékenységet jelentő testnyílás) kerül a testiesülés középpontjába (García Selgas 2014).

A *férfiembodiment* reprezentációjának része az agresszió, a keménység és a teljesítmény, amely elvárások negatív hatásaként a férfiak gyakran mint gépekre tekintenek magukra, és nehezen építenek ki kapcsolatot saját testükkel (Robinson és Hockey 2011a). A *férfiembodiment* és a férfias, domináns térhasználat egyik, napjainkban is megfigyelhető példája a *manspreading* (a férfiak tárt lábú ülése), amely domináns térhasználat és viselkedés tesztoszteronfelszabadulást eredményez (mind férfi-, mind női testekben) (Fausto-Sterling 2019; Hearn 2012). A férfias tevékenységek (sport, katonaság) megkövetelik, jutalmaznak és a férfitest természetes velejárójaként kezelik/éltetik/kommunikálják/tartják számon a férfitest izmosságát, nagyságát, a férfias viselkedés domináns és vakmerő mivoltát (Mason 2018). Az izmosság domináns témaként jelenik meg a férfiasság megéléséről szóló önnarratívákban is, életkortól függetlenül (Robinson és Hockey 2011a). A korábban említett hatásokon túl az izmosság domináns jelenléte történetileg összefügghet azzal, hogy a férfitest a (fizikális) munka terméke (Drummond 2009). Napjainkban a korábban kevésbé eltárgyasított férfitestek is egyre inkább ki vannak téve mások tekintetének, valamint a médiában is megjelenő normalizáló testbeszédnek és megjelenéssel kapcsolatos elvárásoknak (Robinson és Hockey 2011b). Mind az izmos, mind a karcsú férfiak egyre inkább elégedetlenek testükkel, és hajlandók testmódosító beavatkozásoknak, kezeléseknak vagy műtétnek alávetni magukat (Robinson és Hockey 2011a). Az elvárt férfitest nemcsak izmos, hanem ápolt, szimmetrikus, és minden zsírtól mentes, jellemző, hogy manapság a férfiak (kifejezetten a meleg férfiak) is gyakrabban töreksenek testsúlycsökkentésre, a zsír/háj jelenlétét a férfitesten túlnyomóan visszataszítónak titulálták (Robinson és Hockey 2011b; Drummond 2009).

Ahogy a női testek megtanulják gátoltságukat, úgy sajátítják el a férfitestek a produktivitásukat, hogy bízzanak magukban, önmaguk erejében, alkalmasságában, hatékonyságában (Mason 2018; Young 1980).

Transzidentitások és *embodiment*

A férfias és nőies testben létezés vizsgálatakor nagyon fontos a transz személyek tapasztalatának és performativitásának áttekintése, hiszen beszámolóik alapján nekik – az eltérő nemi szocializáció miatt – a korábban megszokottól sok esetben tudatosan kell megtestesülniük ahhoz, hogy (transz) nőként/férfiként a külvilág nemi szerepekkel kapcsolatos elvárásainak megfeleljenek, és nemi identitásuk önmaguk számára megélhető lehessen. A transz személyek különleges perspektívával rendelkeznek a nem társas és társadalmi jelentőségéről, sokszor a bináris konstrukción kívül elhelyezkedve (Thanem és Knights 2012; Seamont 2018). Számukra gyakran életbe vágóan fontos lehet, hogy az elvárt nemi szerepeknek megfeleljenek, hiszen mindennapjaik során fennáll a transzfób agresszió és a tényleges fizikai erőszak kockázata.

Schrocknak és munkatársainak (2005) interjúalanyai a női megjelenés, gesztikuláció és mozdulatok megfigyelésével – a nőismerősök, a hozzátartozók, a média segítségével – és gyakorlásával sajátították el, alakították ki nőiességüket, nőies mozgásukat, beszédmódjukat, hangszínüket. A nőiség megtestesítése kezdetben fokozott önellenőrzést igényelt, miközben csökkent autentikusságérzettel járt, de később, ahogy egyre inkább a testi emlékezetük részévé vált, mind a megélése, mind pedig a hatása egyre természetesebb lett (Schrock, Reid és Boyd 2005).

A transz *embodiment*nek vannak részei, amelyek a cisznemű személyeket nem jellemzik, de a nemi megtestesülésre erős hatást gyakorolnak. Ilyen fontos mozzanatai a transz nemi *embodiment*nek a szakirodalom szerint a lopakodás (*stealth*), vagyis az illeszkedés egy cisz világba anélkül, hogy transz státuszukat a külső szemlélők észlelnék, valamint az átjutás (*passing*), tehát a cisz nemi szerepek betöltése a társadalmi elvárásoknak megfelelően transz személyként (Seamont 2018). A lopakodáshoz elengedhetetlen azon testi/fizikális jellemzők megfelelő megjelenítése, amelyek olvasásával az észlelő meghatározza a nemet, ebben támogatást nyújtó eszközök lehetnek a péniszprotézisek és a *binderek* (Seamont 2018; Fausto-Sterling 2019). A *binderek* – a mell lekötésére használt szorítók – ugyanakkor túl azon, hogy kényelmetlenek, korlátozzák a légzést, valamint összenyomják a bordakosarat és a gerincet. Tartós viselésük tehát egészségkárosító, ráadásul folyamatos emlékeztetőül szolgálnak a nőiség kulturális szimbólumaként szolgáló mell jelenlétére (Seamont 2018; Schrock, Reid és Boyd 2005). A péniszprotézisek használata – amely többnyire a férfiakra jellemző, nadrágon át is észlelhető domborulat kialakítását szolgálja – csökkenheti a transz személyeknek a megélt és a kijelölt nem közötti összeférhetetlenség okozta mentális terhét (Seamont 2018). Egy részüknek ugyanakkor maga a tranzíció segít nőiségük/férfiségük/transz nemi identitásuk autentikusabb és magabiztosabb megélésében (Schrock, Reid és Boyd 2005). Transz férfiak tranzíciója során a tesztoszteronhasználat az egyik leggyakrabban alkalmazott testi gyakorlat (Schrock, Reid és Boyd 2005). A szexuáliszteroidok használata testi változásokat is előidéz: tesztoszteron hatására a clitoris mérete megnő, ami transz férfiak beszámolóik alapján nagyban hozzájárul a férfias *embodiment* kialakulásához, a transz nők számára pedig a mellnövekedés jelenti a nőiség fokozott testiesülését (Schrock, Reid és Boyd 2005; Williams, Weinberg és Rosenberger 2013). A hormonterápiák ugyanakkor jelentős érzelmi megterhelést is jelentenek, egyrészt a mellékhatásaik miatt, másrészt transz nők arról számolnak be, hogy

a pénisz jelenlétét egyre testidegenebbnek érzékelik (Schrock, Reid és Boyd 2005; Williams, Weinberg és Rosenberger 2013). Mivel a női mell a női(es) testben létezés egyik jelentős – és külső szemlélő számára is észlelhető – szimbóluma, jelenléte a transz férfiak egy részének ugyancsak nagy mentális megterhelést okoz, ezért sokuk számára a mastectomia fontos kérdés mentális egészségük szempontjából (Williams, Weinberg és Rosenberger 2013).

Izgalmas gondolatként jelenik meg néhány tanulmányban, hogy mivel transz férfiak életük egy szakaszán a női testben létezés szemszögéből tapasztalták meg a patriarchális társadalmat, sok transz férfi által testesült férfiasság nélküli vagy direkt módon elutasítja a toxikus maszkulinitást (Seamont 2018; Schrock, Reid és Boyd 2005).

Fontosnak gondolom a test és a testesülés szempontjából, hogy nem minden transz személy módosít a testén vagy a megjelenésén hormonterápiával, nemi megerősítő műtéttel, vagy egyéb protetikus megoldással. Sokan kívül helyezkednek a cisznormativitáson, és szükségtelennek érzik a műtéti beavatkozásokat, esetleg mert tartanak a tranzíció folyamatától, vagy a lehetséges mellékhatásoktól (Seamont 2018; Schrock, Reid és Boyd 2005). A cisznormatív kereten kívül helyezkedve bármely test nemi *embodimentje* a nemi szervektől vagy a másodlagos nemi jellegtől függetlenül, attól függ, hogy az egyén hogyan azonosítja önmagát (Seamont 2018; Schrock, Reid és Boyd 2005). A transz személyek ezáltal olykor új testtípusokat hoznak létre, amelyek egyedi és igen különböző tulajdonságokkal rendelkeznek az elsődleges és másodlagos nemi jellegeket tekintve, ezáltal kibővítik a testek nemiségének kulturális meghatározását és megértését is (Seamont 2018; Kondelin 2015; Roen 2001). Ugyanakkor az új testben létezési formák, amelyeket a transz személyek megtapasztalnak, a cisznormatív elvárások hatása miatt nem tudnak teljesen függetlenek lenni a kulturálisan jellemző bináris, cisz *embodimenttől* (Seamont 2018).

Transz *embodimenttel* foglalkozó szövegrész zárógondolatoként fontosnak tartom megemlíteni, hogy Halberstam szerint Prosser és Namaste mind a queer, mind a feminista kutatásokat kritizálja, mivel sok esetben a transznemű személyek testét mint eszközt használják a nemre és szexualitásra vonatkozó elméletek igazolásakor, miközben a transz életek és a transz személyek testben létezése és mindennapi nehézségei nem kapnak elég figyelmet (Halberstam 2000; Namaste 2008).

Queer-embodiment

A testtel és megtestesüléssel foglalkozó tanulmányok egy része szerint a queerkultúra, a transzszexualitás és egyéb marginális csoportok (etnikai kisebbségek, fogyatékkal élők) testi tapasztalatai által megkérdőjelezhetővé válik férfiasság és nőiesség, férfilet és női lét egymást kizáró binaritása (Seamont 2018; Fausto-Sterling 2019; Kondelin 2015; Roen 2001; Rodemeyer 2018).

Heinämaa felhívja a figyelmet arra, hogy a szex/gender koncepciója, a dichotómnak tekintett nemiség és nemi fejlődés biológiai felfogása és megítélése az elmúlt évszázadban mind a pszichológiában, mind az orvostudományban, mind a társadalomtudományokban sokat változott. A szexus (*sex*) dualista felfogása és magyarázó modelljei (amelyek egy dichotóm rendszerhez való igazodást írnak elő az egyének számára, figyelmen kívül

hagyva az emberi testek fejlődésének tényleges sokszínűségét) hatással voltak a férfi-nő kategóriákba nem illő nemi megjelenések patológiázására, valamint a társadalmi nem fogalmának megszületésére és alakulására (Heinämaa 2012).

A queerelmélet megközelítéséből az *embodiment*, az anyagi világ önmaga is diszkurzívan, performatív aktusok által konstruált: a férfiasság/nőiesség performativitása jelenik meg például a drag előadásokban, amelyekben a nőiességet/ferfiasságot mind női, mind pedig férfitestek megjeleníthetik, aláásva az elképzelést, hogy a férfiság/nőiesség a férfi-/női testek veleszületett, „természetes” adottsága. Ezáltal a drag performanszok rámutatnak az anatómiai nem, a társadalmi nem és a nemi szerepek megjelenítése közötti disszonanciákra (Aragón Varo 2013; Nayak és Kehily 2006). A férfiasság női test általi performativitása közben a cselekvés testiesül a női cselekvők számára, a beszámoló alapján a performanszok során az előadók erőteljesnek, pozitívnak, megerősítőnek, felhatalmazottnak érzik magukat, ami gyakran visszahat hétköznapi énjük megélésére (Schacht 2003; Hanson 2007). A „drag king” testiesült tapasztalata komplex módon alakítja az előadók nemi *embodiment*jét, a performansz során aktívan tudatosulnak korlátaik és határaik, miközben új testhatárookra és tapasztalatokra tesznek szert (Hanson 2007). A transz személyek, drag előadók, queerek és más nem heteroszexuális identitással rendelkező, a „hagyományos” nemi szerepekkel szembehelyezkedő személyek megkérdőjelelik a megtestesült nem (*gendered embodiment*), a nőiesség/ferfiasság heteronormatív ideáját, hiszen az, amit „férfiasnak/nőiesnek” vagy a férfi-/női lét kizárólagos és sajátos velejárójának/esszenciájának tekintünk, megjelenik férfias nők/nőies férfiak, transz személyek, drag queenek/drag kingek, genderqueerek és nem heteroszexuális orientációjú személyek viselkedésében, testi gyakorlataiban (Aragón Varo 2013).

Összegzés

Az *embodiment*, ahogy a fentiekben is látható, izgalmas értelmezési keretet kínál a nemek és nemi különbségek, társadalmi egyenlőtlenségek, cisznormativitás, normatív testi gyakorlatok értelmezésére és tanulmányozására.

García (2014) összegzése szerint, amikor testben létezésről (*embodimentről*) esik szó, a testnek különböző értelmezései jelennek meg: lehet a szervek összességét jelentő biológiai tárgy, egy a társadalmi és kulturális hatások során formálódó konstruktum, vagy a megélt tapasztalatok és a jelentésadás kiindulópontja (Robinson és Hockey 2011a; García 2014; Csordas 1990). A testünk tekinthető tehát annak a helynek, ahonnan észleljük a külvilágot, ahonnan kapcsolatba lépünk a környezetünkkel, azon eszközök összességének, amelyek segítségével megértjük és „objektivizáljuk”, hogy kik és mik vagyunk, hogy ki és mi vesz körül minket (Robinson és Hockey 2011a). A nem és a nemi szerepek/szerepeink alakulásának és megélésének megértéséhez így szükséges lehet mind a szubjektív tapasztalat, mind pedig a tágabb társas, társadalmi, kulturális és strukturális dimenziók megjelenítése és értelmezése, amelyben ezen tapasztalatok megélésre kerülnek, testben létezésünkbe megvalósul (Csordas 1990; Nayak és Kehily 2006).

A nemi testesülés egyik fontos szempontja annak megjelenése, hogy a nemek kulturálisan és társadalmilag elfogadott vonásai, jellemző viselkedései és megtestesítésének mintázatai egész életünk során tudatos és tudattalan módon újabb és újabb neuromuszkuláris szokásokat ágyaznak testben létezésünkbe, ezzel alakítva testünk észlelését, megélését, használatát, működését és befolyásolva világban elfoglalt helyünket (Fausto-Sterling 2019). Heinämaa a szexuális/nemi különbségek testben létezését komplex, egymással összefüggő jelenségek és egymásra ható rétegek összjátékaként írja le, amelyben a szubjektív és objektív tényezők összessége és interakciója egyszerre vizsgálható (Heinämaa 2012). A feminista kritika megjelenését megelőzően a nők, a nőiesség, a női lét megtestesülése jellemzően a férfiakhoz viszonyítva és/vagy tárgyként, dologként jelenik meg a társadalmi és tudományos diskurzusban, ami fontos hatással van a nemi és társadalmi szerepek alakulására, valamint a nők világban elfoglalt pozíciójára (Budgeon 2015). A dualista, bináris oppozíciókon alapuló nem- és nemiszerep-felfogás lassan változik, és még a feminista kritikát követően is kevésbé mozdul el a Heinämaa és Fausto-Sterling által is megfogalmazott komplexebb, nem bináris értelmezési keretek alkalmazásának irányába (Heinämaa 2012; Fausto-Sterling 2019).

A feldolgozott tanulmányok alapján ugyanakkor úgy tűnik, hogy a nemi *embodiment* bináris kereteinek feszegetése sok tekintetben fontos szempontokat adhat hozzá a nemi szerepek és nemi megtestesülés vizsgálatához: az egyén nemi szerepeinek és nemével kapcsolatos testesült tapasztalatainak megismerése teret nyit a női és férfi testben létezés magától értetődőségének megkérdőjelezésre, valamint felveti a felállított bináris és egymást kölcsönösen kizáró kategóriák határainak mibenlétének és átjárhatóságának kérdését.

Hivatkozott irodalom

- Aragón Varo, Asunción (2013): This Is a Man's World. Drag Kings and the Female Embodiment of Masculinity. *Alicante Journal of English Studies / Revista Alicantina de Estudios Ingleses* (26): 129–141. DOI: <https://doi.org/10.14198/raei.2013.26.10>
- Budgeon, Shelley (2015): Theorizing Subjectivity and Feminine Embodiment. *Feminist Approaches and Debates*. In *Handbook of Children and Youth Studies*. Johanna Wyn és Helen Cahill (szerk.). Singapore, Heidelberg, New York, Dordrecht és London: Springer, 243–256. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-4451-15-4_2
- Butler, Judith (1988): Performative Acts and Gender Constitution. An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal* 40(4): 519–531.
- Butler, Judith (2002 [1999]): *Gender Trouble*. New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203902752>
- Cahill, Helen (2015): Approaches to Understanding Youth Well-Being. In *Handbook of Children and Youth Studies*. Johanna Wyn és Helen Cahill (szerk.). Singapore, Heidelberg, New York, Dordrecht és London: Springer, 95–113. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-4451-15-4_10
- Chrisler, Joan C. és Ingrid Johnston-Robledo (2018): Woman's embodied self. An introduction. In *Woman's Embodied Self: Feminist Perspectives on Identity and Image*. Joan C. Chrisler és Ingrid Johnston-Robledo (szerk.). Washington: American Psychological Association, 3–14. DOI: <https://doi.org/10.1037/0000047-001>
- Coffey, Julia és Juliet Watson (2015): Bodies. Corporeality and Embodiment in Childhood and Youth Studies. In *Handbook of Children and Youth Studies*. Johanna Wyn és Helen Cahill (szerk.). Singapore, Heidelberg, New York, Dordrecht és London: Springer, 185–200. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-4451-15-4_1
- Csordas, Thomas J. (1990): Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos* 18(1): 5–47. DOI: <https://doi.org/10.1525/eth.1990.18.1.02a00010>

- Drago, Mary (2014): Hermaphrodites and the Medical Invention of Sex (1998), by Alice Domurat Dreger. *The Embryo Project Encyclopedia*. Interneten: <https://embryo.asu.edu/pages/hermaphrodites-and-medical-invention-sex-1998-alice-domurat-dreger> (letöltve: 2021. január 20.).
- Drummond, Murray J. (2005): Men's Bodies and the Meaning of Masculinity. *Ian Potter Museum of Art Masculinities Symposium proceedings*. Interneten: https://www.researchgate.net/profile/Murray-Drummond/publication/266162480_MEN%27S_BODIES_AND_THE_MEANING_OF_MASCULINITY/links/54b90e750cf28faced626969/MENS-BODIES-AND-THE-MEANING-OF-MASCULINITY.pdf (letöltve: 2020. május 4.).
- Fausto-Sterling, Anne (2019): Gender/Sex, Sexual Orientation, and Identity Are in the Body. How Did They Get There? *The Journal of Sex Research* 56(4–5): 529–555. DOI: <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1581883>
- García Selgas, Fernando J. (2014): Gender Embodiment as Gender-Enacted Body. A Review of Intimate Partner Violence and Gender Embodiment Perspectives. *Gender Issues* 31(3–4): 185–201. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12147-014-9124-z>
- Graham, Lauren és Memory Mphaphuli (2015): “Let’s Go 50/50”: The Everyday Embodiment of Sexuality Amongst African Young People. In *Handbook of Children and Youth Studies*. Johanna Wyn és Helen Cahill (szerk.). Singapore, Heidelberg, New York, Dordrecht és London: Springer, 201–215. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-4451-15-4_4
- Hadas Miklós (2009a): A hegémón maszkulinitás szociológiai konstrukciói. Férfikutatások a tudományos normalizálódás útján. *Replika* (69): 27–41.
- Hadas Miklós (2009b): *A maszkulinitás társadalmi konstrukciói és reprezentációi*. Akadémiai doktori értekezés. Interneten: <http://real-d.mtak.hu/342/1/Hadas.pdf> (letöltve: 2020. május 4.).
- Halberstam, Judith (2000): Second Skins: The Body Narratives of Transsexuality. Jay Prosser. *Trans Liberation: Beyond Pink or Blue*. Leslie Feinberg. FTM: Female-to-Male Transsexuals in Society. Holly Devor. *Journal of Women in Culture and Society* 26(1): 313–317. DOI: <https://doi.org/10.1086/495591>
- Hanson, Julie (2007): Drag Kinging. Embodied Acts and Acts of Embodiment. *Body & Society* 13(1): 61–106. DOI: <https://doi.org/10.1177/1357034x07074779>
- Hearn, Jeff (2012): Male Bodies, Masculine Bodies, Men’s Bodies. The Need for a Concept of Gex. In *Routledge Handbook of Body Studies* (1st ed.). Bryan Turner (szerk.). London: Routledge, 314–327. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203842096-33>
- Heinämaa, Sara (2012): Sex, Gender, and Embodiment. In *The Oxford Handbook of Contemporary Phenomenology*. Dan Zahavi (szerk.). Oxford: Oxford University Press, 216–242. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxford-hb/9780199594900.001.0001>
- Ilyés István (2002): Endokrinológia. A nemi differenciálódás és nemi érés zavarai. In *Gyermekgyógyászat*. Maródi László (szerk.). Budapest: Medicina Kiadó, 554–562.
- Jackson, Sue (2015): Girls’ Embodied Experiences of Media Images. In *Handbook of Children and Youth Studies*. Johanna Wyn és Helen Cahill (szerk.). Singapore, Heidelberg, New York, Dordrecht és London: Springer, 229–242. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-4451-15-4_3
- Jansen, Julia és Maren Wehrle (2018): The Normal Body. Female Bodies in Changing Contexts of Normalization and Optimization. In *New Feminist Perspectives on Embodiment*. Clara Fischer és Luna Dolezal (szerk.). Cham, Switzerland: Springer International Publishing, 37–55. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72353-2_3
- Jóó Mária (2010): A feminista elmélet és a (női) test. *Magyar Filozófiai Szemle* (54[2], A test): 64–80. Interneten: http://real.mtak.hu/33919/1/64_pdfsam_szemle_2010.2_u.pdf (letöltve: 2020. június 2.).
- Joyce, Rosemary A. (2007): Embodied Subjectivity. Gender, Femininity, Masculinity, Sexuality. *A Companion to Social Archaeology* 82–95. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470693605.ch4>
- Kehily, Mary J. (2015): Bodies In and Out of Place. Schooling and the Production of Gender Identities Through Embodied Experience. In *Handbook of Children and Youth Studies*. Johanna Wyn és Helen Cahill (szerk.). Singapore, Heidelberg, New York, Dordrecht és London: Springer, 217–228. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-4451-15-4_5
- Kondelin, Sade (2015): Dis/Orientations of Gender and Sexuality in Transgender Embodiment. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran* 8(1–2): 32–43.
- Mason, Katherine (2018): Gendered Embodiment. In *Handbooks of Sociology and Social Research*. Barbara J. Risman, Carissa M. Froyum és William J. Scarborough (szerk.). Cham, Switzerland: Springer International Publishing, 95–107. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-76333-0_7
- Namaste, Viviane (2008): Undoing Theory. The “Transgender Question” and the Epistemic Violence of Anglo-American Feminist Theory. *Hypatia* 24(3): 11–32. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2009.01043.x>

- Nayak, Anoop és Mary J. Kehily (2006): Gender Undone. Subversion, Regulation and Embodiment in the Work of Judith Butler. *British Journal of Sociology of Education* 27(4): 459–472. DOI: <https://doi.org/10.1080/01425690600803038>
- Paechter, Carrie (2012): Bodies, Identities and Performances. Reconfiguring the Language of Gender and Schooling. *Gender and Education* 24(2): 229–241. DOI: <https://doi.org/10.1080/09540253.2011.606210>
- Piran, Niva (2020). The Menarche Journey. Embodied Connections and Disconnections. In *The Palgrave Handbook of Critical Menstruation Studies*. Chris Bobel, Inga T. Winkler, Breanne Fahs, Katie Ann Hasson, Elizabeth Arveda Kissling és Tomi-Ann Roberts (szerk.). London: Palgrave Macmillan, 201–214. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-15-0614-7_18
- Robinson, Victoria és Jenny Hockey (2011a): Embodiment. Masculinity and the Body. In *Masculinities in Transition*. Victoria Robinson és Jenny Hockey (szerk.). London: Palgrave Macmillan UK, 77–98. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230299320_7
- Robinson, Victoria és Jenny Hockey (2011b): Masculinity and Transition. In *Masculinities in Transition*. Victoria Robinson és Jenny Hockey (szerk.). London: Palgrave Macmillan, 17–36. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230299320_2
- Rodemeyer, Lanei M. (2018): Feminist and Transgender Tensions. An Inquiry into History, Methodological Paradigms, and Embodiment. In *New Feminist Perspectives on Embodiment*. Clara Fischer és Luna Dolezal (szerk.). Cham, Switzerland: Springer International Publishing, 103–123. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72353-2_6
- Roen, Katrina (2001): Transgender Theory and Embodiment. The Risk of Racial Marginalisation. *Journal of Gender Studies* 10(3): 253–263. DOI: <https://doi.org/10.1080/09589230120086467>
- Schacht, Steven P. (2003): Lesbian Drag Kings and the Feminine Embodiment of the Masculine. *Journal of Homosexuality* 43(3–4): 75–98. DOI: https://doi.org/10.1300/j082v43n03_06
- Schrock, Douglas, Lori Reid és Emily M. Boyd (2005): Transsexuals' Embodiment of Womanhood. *Gender & Society* 19(3): 317–335. DOI: <https://doi.org/10.1177/0891243204273496>
- Seamont, Morgan M. H. (2018): *Becoming "The Man I Want to Be." Transgender Masculinity, Embodiment, and Sexuality*. Boulder, CO: University of Colorado.
- Shilling, Chris (2007): Sociology and the Body. Classical Traditions and New Agendas. *The Sociological Review* 55(1_suppl): 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.2007.00689.x>
- Sweetman, Paul (2012): Modified Bodies. Texts, Projects and Process. In *Routledge Handbook of Body Studies* (1st ed.). Bryan Turner (szerk.). London: Routledge, 352–366. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203842096-37>
- Thanem, Torkild és David Knights (2012): Feeling and Speaking Through our Gendered Bodies. Embodied Self-reflection and Research Practice in Organisation Studies. *International Journal of Work Organisation and Emotion* 5(1): 91–108. DOI: <https://doi.org/10.1504/ijwoe.2012.048594>
- Ussher, Jane, Alexandra Hawkey és Janette Perz (2018): Sexual Embodiment in Girlhood and beyond. In *The Cambridge Handbook of Sexual Development*. Sharon Lamb és Jen Gilbert (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press, 113–138. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108116121.007>
- Williams, Colin J., Martin S. Weinberg és Joshua G. Rosenberger (2013): Trans Men. Embodiments, Identities, and Sexualities. *Sociological Forum* 28(4): 719–741. DOI: <https://doi.org/10.1111/socf.12056>
- Witz, Anne és Barbara L. Marshall (2003): The Quality of Manhood. Masculinity and Embodiment in the Sociological Tradition. *The Sociological Review* 51(3): 339–356. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-954x.00424>
- Woodward, Kath (2015): Gendered Bodies. Gendered Lives. In *Introducing Gender and Women's Studies*. Victoria Robinson és Diane Richardson (szerk.). London: Macmillan Education, 97–113. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-31069-9_6
- Young, Iris M. (1980): Throwing Like a Girl. A Phenomenology of Feminine Body Comportment Motility and Spatiality. *Human Studies* 3(1): 137–156. DOI: <https://doi.org/10.1007/bf02331805>

Szél Zsuzsanna

Orvos, Semmelweis Egyetem, Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola (Budapest)

